

Inndragning av utbytte fra straffbare handlinger

Utvidet inndragning

Kandidatnummer: 262

Veileder: Jørn Maurud

Leveringsfrist: 25. november

(* regelverk for spesialoppgave på:

<http://www.jus.uio.no/studier/regelverk/utf-forskr-vedlegg-i.html>

)

Til sammen 12 500* ord

01.05.2006

Innholdsfortegnelse

1 INNLEDNING

- 1.1 Økonomisk motivert kriminalitet
- 1.2 Et tilbakeblikk
- 1.3 Oppbygging av oppgaven
- 1.4 Rettskilder

2 ALM. INNDRAGNING ETTER § 34

- 2.1 Alm. Inndragning etter § 34

3 UTVIDET INNDRAGNING ETTER § 34 A

- 3.1 Introduksjon
- 3.2 Vilåårene for utvidet inndragning
 - 3.2.1 Første tilleggsvilkår, betydelig utbytte.
 - 3.2.2 Annet tilleggsvilkår, grov eller gjentatt straffbar handling
 - 3.2.3 Anvendelsesområdet for utvidet inndragning
 - 3.2.3.1 Hvem vurderer fakultativiteten?
 - 3.2.3.2 Primærgruppen og andre
- 3.3 Omvendt bevisbyrde

- 3.3.1 Lovlig erhverv
- 3.3.2 Beviskravet til lovbryteren
- 3.4 Sannsynliggjøring av lovlig erverv
- 3.5 Delvis lovlige inntekter
- 3.6 Hva kan inndras?
 - 3.6.1 Beviskrav for påtalemyndigheten ved mulig pro forma
 - 3.6.2 Formuesgoder hos lovovertrederen
- 3.7 To inndragningsformer
- 3.8 Beregning av utvidet inndragning

4 KONKLUSJON

- 4.1 Oppsummering av hovedfunn, jfr pkt 1.1.1
- 4.2 Kommentarer om avgrensinger jfr pkt 1.2, sterke/svake sider v oppgaven.
- 4.3 Implikasjoner fremover

5 LITTERATURLISTE

1 INNLEDNING

1.1 Økonomisk motivert kriminalitet

Økonomisk motivert kriminalitet har eksistert nær sagt til alle tider, og skiller seg fra annen kriminalitet der eksempelvis motivet kan være hevn, hat eller andre følelsesmotiverte handlinger, enten de fremstår som planlagte og vel overveide, eller utkommer av en mer akutt plutselig følelsesladet situasjon. Drivkraften for å gjennomføre økonomisk motivert kriminalitet er ønsket om å oppnå profitt, et økonomisk utbytte. Også her kan handlingene fremstå som utført på impuls, ellers som planlagte og vel overveide handlinger. Selvfølgelig er det også tilfeller der motivasjonen kan ligge både på det økonomiske og følelsesmessige plan.

I dag har vi mange former for økonomisk motivert kriminalitet. Den tradisjonelle tyven stjeler oftest i vinningens hensikt, enten det er for å benytte seg av det godet tyvekosten i seg selv kan gi, eller evt benytte seg av pengene han kan få ved et videresalg av godset. Heleren kjøper av tyven, og nyter godt av den lave kjøpsverdi tyvegods oftest har, enten for selv å benytte varen, eller for å berike seg med merverdien et videresalg til høyere pris, gjerne i et legalt marked vil kunne gi ham. Andre kan kjøpe og/eller selge varer eller tjenester som det er et illegalt marked for, det være seg feks narkotika, alkohol, uregistrert arbeidskraft, svart arbeid, hallikvirksomhet, menneskesmugling (traficing) mm. I et komplekst økonomisk samfunn som vi har i dag, er mulighetene til for eksempel fakturabedragerier, avgiftsunndragelser, underslag, korrupsjon og innsidehandel på aksjemarkedet stadig mer til stede, og ofte vanskeligere å oppdage, på grunn av samfunnsstrukturens stadig mer kompliserte natur.

Man kan gjerne si at alt dette dreier seg om økonomisk kriminalitet, ut fra at den er økonomisk motivert. Man står vel da i en viss fare for å da kun fokusere på "hvitsnippforbrytere". Ut fra den ny-tradisjonelle forståelse av begrepet "økonomisk kriminalitet" finner jeg det riktigere å kalle økonomisk motivert kriminalitet for

vinningskriminalitet her, slik at begrepet omfavner all ulovlig virksomhet som kan generere en økonomisk vinning, direkte eller indirekte. Gjennom media kan vi raskt konstatere at slik vinningskriminalitet kan generere svært stort økonomisk utbytte, plassert hos få aktører. Utøvere som sitter med stort utbytte vil kunne ha et behov å legalisere midlene gjennom hvitevaskingsoperasjoner. Ved utførsel av midler til nasjoner som har en langt mer restriktiv politikk og lovgivning for utlevering av informasjon om innsyn i bankkontoer og selskapssammensetninger, kan eksempelvis aksjekurser i gråmarkedet manipuleres.

Et enkelt men realistisk eksempel:

En utøver kan ha tjent kr 1000 000,- på ulovlig virksomhet, og illegalt utført kr 900 000,- til eks vis Bahamas, hvor han stifter et selskap som får pengene på konto. Han danner et AS i Norge med kr 100 000,- i egenkapital og tillegger det en mer eller mindre fiktiv forretningside. Via megler får han nå tilbud fra Bahamas-selskapet om oppkjøp av aksjene og hans mer eller mindre strålende forretningside, til kr 900 000,-. Han realiserer salget i gråmarkedet, og sitter med 900 000,- hvitvaskede kroner på konto. Når myndighetene kontrollerer, har han en legal skattbar inntekt på aksjekjøp og salg, og mulighetene til å kontrollere opphav og eierskap til selskapet på Bahamas er minimale.

En kan hevde at slik vinningskriminalitet og behovet for hvitvasking går hånd i hånd. Det lever en skjult økonomi i samfunnet, generert av ulovlig økonomisk utbytte. Spørsmålet om hvor stor denne skjulte økonomien er, har vært emne for forskning. IMF-professor Friedrich Schneider anslår i sin rapport „The size and development of shadow economics of 22 Transition and 21 OECD Countries“ den svarte økonomien i Norge til å utgjøre 19,1 prosent av BNP. Et utdrag fra Økonomisk Rapport 14.03.02 v. Elisabeth Lund billedliggjør tallene i en artikkel under navnet ”Norge blandt OECDs svarteste økonomier”:

”Ifølge professor Schneiders beregninger utgjør den svarte økonomien i Norge hele 19,1 prosent av bruttonasjonalproduktet. Med et bruttonasjonalbudsjett på nesten 1500 milliarder kroner, betyr det at den svarte økonomien i Norge tilsvarer nærmere 300 milliarder kroner. Lignende beregninger Norges

Bank har gjort tidligere, anslår den svarte økonomien i Norge til mellom 110 og 130 milliarder kroner.”

Tallene kan man være uenige om. I en studie v. Universitetet i Oslo, Memorandum nr 10/2004 av *Isilda Shima*, ISSN: 0801-1117 Department of Economics, “The shadow economy in Norway: Demand for currency approach”, skriver Shima:

Introduction, s 3

The issue we will discuss in this paper is the size and development of the shadow economy. Schneider (2002) estimated the size and development of the shadow economies of 22 transition economies and 21 OECD countries using the currency demand approach, following and extending the procedure developed by Klovland (1984). Referring to these estimates the size of the shadow economy as percent of GDP using that currency demand method was 19% in 2002 compared to the level of 14.8 % in 1990. These figures appear to be relatively high considering the characteristics of the Norwegian economy, the developments of the Norwegian tax system and developments of the payment system and the level of currency in circulation. The main purpose of my study is to replicate the procedure developed by Schneider with some relevant changes and attempt to correct the assumptions subject to criticism

samt:

Abstract s 3

In this study is found a decreasing level of the shadow economy in Norway since mid 1990s starting with 8,8 percent of the shadow economy relative to GDP in 1991, up to 10.2 percent in 1995 and there after declining to a level of 5.6 percent of GDP in 2002.

Shima mener med andre ord at man ved en justering til norske forhold fant at den skjulte økonomien i Norge pr 2002 da utgjorde 5,6 prosent av BNP. I samme billedliggjøring som ØRs Elisabeth Lund regnet på, med et BNP på 1500 milliarder kroner, ville dette utgjøre en skjult økonomi på 84 milliarder kroner. Dette vil kunne være penger som er inntjent gjennom ulovlig virksomhet, og også unndratt for beskatning. I et intervju Politiforum, nr 9 2005 , hadde med avtroppende sjef for Oslo politidistrikts ”Finans- og miljøkrimseksjon”, pi Merete Haugli, uttalte hun:

”Hovedfokus må være å dra inn mest mulig penger av de 140 milliardene som i dag forsvinner innen økonomisk kriminalitet. I dag betaler vi 472 milliarder kroner i skatt årlig. Og jeg er sikker på at nordmenn ville betalt langt mindre i skatt om vi fikk inn noen av de 140 milliardene tilbake til statskassa”

Uansett hvilke tall en legger til grunn, konklusjonen må være at den skjulte økonomien i Norge er tilstede, og den har en størrelse som gir grunn til å sette inn mottiltak. Kriminalitet bør ikke lønne seg. Straffelovens §§ 34 – 37d inneholder rammene for i hvilken utstrekning myndighetene kan frata de som begår kriminalitet og andre, gjenstander brukt ved , samt fortjenesten fra ulovlige handlinger. Oppgaven fokuserer på § 34a, som er hjemmelen for utvidet inndragning. Den trådte i kraft ved lov 11. juni 1999 nr 39 som reviderte inndragningsbestemmelsene. Da bestemmelsen kom, innførte den ”den omvendte bevisbyrde” i strafferetten, for de enkelte tilfeller lovbrutere den etter vilkårene rammer.

1.2 Et tilbakeblikk

I 1995 nedsatte Justisdepartementet ”Inndragningsutvalget” for å utarbeide tiltak for å gjøre inndragning av utbytte fra straffbare handlinger til et sterkere kriminalpolitisk virkemiddel. Utvalget framla i 1996 sin avsluttende utredning, NOU 1996:21, ”Mer effektiv inndragning av vinning”. Utredningen var med å danne grunnlaget for den senere Ot prp nr 8 (1998-99) ”Om lov om endringer i straffeloven og straffeprosessloven mv (inndragning av utbytte)”, som var en nyskapning i norsk rett hva gjelder inndragning. Lovendringene ble vedtatt av Stortinget ved tidligere nevnte lov 11. juni 1999 nr 39, og innebar helt grovt bla innføring av ”omvendt bevisbyrde” i enkelte typer inndragningssaker, samt at den ”normale” type inndragning etter § 34 ikke lenger var fakultativ, idet utbytte skulle inndras.

I 2002 etablerte Utenriksdepartementet sammen med Justisdepartementet et treårig prosjekt for bekjempelse av korrupsjon og hvitvasking, Antikorrupsjons- og hvitevaskingsprosjektet, som i sin sluttrapport summerte opp prosjektets virke. Noen korte utdrag derfra:

Den fransk-norske forhørsdommeren Eva Joly ble engasjert som leder av prosjektet. Internasjonalt var prosjektets hovedmål at Norge skulle spille en mer aktiv rolle i bekjempelsen av hvitvasking og korrupsjon. FNs konvensjon mot korrupsjon ble vedtatt av FNs generalforsamling 31. oktober 2003. I forhandlingene forut for vedtakelsen var prosjektet sterkt representert i den norske delegasjonen. Prosjektet har vært engasjert i de faste delegasjonene til FATF, OECD Working Group on Bribery og GRECO som er

viktige internasjonale organer på feltene hvitvasking og korrupsjon. Et av mange mål har blant annet vært å anerkjenne og gjennomføre internasjonale standarder som kan fremme internasjonalt etterforskningsarbeid om utlevering av opplysninger om selskapssammensetninger, og opplysninger fra bank- og finansieringsinstitusjoner.

Nasjonalt har hovedmålet vært å bidra til å gjøre kriminaliteten mindre lønnsom. For å nå dette målet skulle prosjektet identifisere mangler og svakheter i relevant regelverk, identifisere ressurs- og kompetansemangler i forhold til bekjempelsen av den alvorlige profittmotiverte/økonomiske kriminaliteten, samt bidra til at politiske myndigheter, offentlig og privat sektor, jobbet bevisst og målrettet med tiltak mot økonomisk kriminalitet. Utvalget hadde en vesentlig rolle i utformingen av regjeringens handlingsplan mot økonomisk kriminalitet, der et av hovedmålene var å gi føringer og fremme tiltak som kunne bidra til å redusere omfanget av den økonomiske kriminaliteten. Prosjektet har også bidratt til regelverksutviklingen gjennom deltakelse i arbeidsgruppen som utarbeidet utkast til hvitvaskingsloven, som trådte i kraft 01.01.04, sammen med det tilhørende "Hvitevaskingsforskriften", dvs "Forskrift av 10. desember 2003 nr 1487 om tiltak mot hvitevasking av utbytte fra straffbare handlinger mv." Dette nye hvitevaskingsregelverket avløste tidligere bestemmelser på området gitt i lov om finansieringsvirksomhet og finansinstitusjoner, samt tidligere forskrift om legitimasjonskontroll og tiltak mot hvitvasking av penger (7. februar 1994 nr 118). Videre gjennomfører regelverket EU s annet hvitevaskingsdirektiv vedtatt 4.desember 2001 (2001/97/EF), og derav også oppdatering av første direktiv (91/308/EØF) i norsk rett.

Handlingsplanen inneholder en rekke tiltak vedrørende kompetanseheving, organisering og ressursinnsats i politi, påtalemyndighet og domstoler. Når det gjelder organiseringen av arbeidet mot økonomisk kriminalitet i politidistriktene, besto en vesentlig del av arbeidet av å følge opp målsettingen om å etablere økoteam i alle politidistrikter. Målet ble ansett nådd sommeren 2005.

Daværende assisterende spesialråd Anne-Mette Dyrnes tiltrådte prosjektet i 2002, i permisjon fra ØKOKRIM, og fullførte boken "Inndragning – hva må gjøres?" som var påbegynt i hennes tid ved ØKOKRIM, som en del av deres skriftserie. Boken gir leseren en god innføring i de materielle inndragningsreglene etter lovendringene som Ot prp nr 8 (1998-99) besto av, men også konkret veiledning for gjennomføring av finansetterforskning, herunder sporing og sikring av ulovlig erhvervet utbytte.

I kjølvannet av boken har prosjektet bidratt med undervisning for å heve kompetansen i bla politi, påtalemyndighet og domsstol vedr. inndragningsspørsmål. Prosjektet er nå avsluttet pr august 2005. Joly fortsetter kampen mot korrupsjon i Norad, der hun primært skal ha utviklingsland som nedslagsfelt, imens Dyrnes har inntrådt i embete som dommer i Borgarting lagmannsrett. Det blir spennende å se hva departementet bygger videre på i videreføringen av prosjektets arbeid, både nasjonalt og ikke minst internasjonalt.

1.3 Oppbygning av oppgaven

Som nevnt tidligere i innledningen står hvitvaskingsbehovet ofte nært for de aktører som har midler som kan tenkes rammet av inndragningsreglene. Innledningen her er således en mulighet til kort i overflaten å forsøke se på sammenhenger mellom inndragningsinstituttet og litt av det som er gjort i arbeidet mot hvitevasking og korrupsjon. Internasjonal hvitevaskingsetterforskning vil kunne være med å danne grunnlaget for bevissikring, sporing, og beslag av, evt hefte i, de midler en søker inndra både gjennom tradisjonell og utvidet inndragning.

Oppgavens andre kapittel er en svært kort gjennomgang av alminnelig inndragning etter strl § 34..

Oppgavens tredje kapittel tar sikte på å gi en innføring i regelverket rundt utvidet inndragning, med noe fokus på anvendelsesområdet for instituttet. Her forsøkes det å sette opp punkter som kan oppsummere litt av rettstilstanden vedr. anvendelsesområdet, og ut

fra dette utlede noen punkter som forhåpentligvis kanskje vil kunne hjelpe å gjøre prøvningen av anvendelsen noe systematisk.

Avslutningsvis vil jeg i siste kapittel forsøke oppsummere noe av hva fremstillingen kan ha fått fram vedr anvendelsesområdet, før jeg til slutt tenker litt høyt om eventuelle implikasjoner en kan se for seg fram i tid.

1.4 Rettskilder

Rettskildene som vil danne grunnlaget for framføringen er for noen del allerede referert her, inndragningsutvalgets utredning NOU 1996:21, samt Odelstingsforslaget i Ot prp nr 8 (1998-99). Lovteksten i straffelovens § 34a er naturligvis en vesentlig rettskilde. Videre kommer Høyesteretts praksis på utvidet inndragning, begrenset til de avgjørelser som behandler dommer, dvs at avgjørelser vedrørende rettergangsskrittene hefte og beslag ikke tas med. HRs praksis er ikke omfattende, og består i det hele av tre avgjørelser, Rt 2003 s. 897, Rt 2003 s. 1096 og Rt 2004 s. 1126. Teorikildene er i hovedsak Anne-Mette Dyrnes bok ”Inndragning – hva må gjøres?”. Det bemerkes kort at boken i tillegg til teorikilde, mulig kan oppfattes som etterarbeider fra lovgiver, idet den er skrevet og utgitt av forfatteren på oppdrag fra Finans- og Justisdepartementet, som en del av forfatterens arbeid i Hvitevaskings- og korrupsjonsprosjektet. Til sist kommer for øvrig at de direktiver som gis til politi- og påtalemyndigheten direkte eller indirekte i boken også må forstås som gitt av Riksadvokaten, med de begrensninger som fremkommer i bokens ”Forord I”.

2 ALM INNDRAGNING ETTER § 34

Kapittel 2 er kun en enkel redegjørelse for hovedregelen om inndragning. Den er ikke ment å være for annet enn en rask påminnelse for leseren.

Bestemmelsen er hovedregelen for inndragning, og dersom den kan benyttes, har påtalemyndigheten bevisbyrden, og all rimelig og fornuftig tvil skal komme den som søkes rammet til gode.

Det som søkes inndratt må kunne tilbakeføres til en konkret straffbar handling som har generert dette utbyttet. Ved lovendringen i 1999 ble regelen fra å være fakultativ, gjort til en "skal" – regel. Retten kan likevel bestemme at inndragningen skal reduseres eller falle helt bort dersom det finnes klart urimelig.

Man snakket tidligere om at "vinning kan inndras". Nå ble dette skiftet ut med at "utbytte skal inndras". Bruttoinndragning er hovedregelen, og dette betyr at lovovertrederen normalt ikke får fradrag for utgifter når utbyttet skal beregnes. Kan størrelsen av utbyttet ikke godtgjøres, fastsettes det av retten etter en skjønnsmessig vurdering.

Retten står fritt i valget av gjenstandsinndragning, verdiinndragning, eller en kombinasjon av begge deler.

Dersom ikke lovovertrederen sannsynliggjør at utbyttet er tilfalt en annen, skal det legges til grunn at utbyttet er tilfalt ham. Er det flere lovovertredere, skal inndragningen fordeles mellom de to etter hva de har oppnådd, evt ved skjønn dersom dette ikke kan fastsettes. Solidaransvar gis ikke.

Det kreves ikke at de subjektive straffbarhetsvilkår er oppfylt.

3 UTVIDET INNDRAGNING ETTER § 34A

3.1 Introduksjon

Denne paragrafen innførte noe nytt til strafferetten her idet man innførte en ”omvendt bevisbyrde” – regel. Dersom en er funnet skyldig i alvorlig kriminalitet etter nærmere bestemte vilkår som i sin art kan generere betydelig utbytte, kan den såkalte ”uskyldspresumpsjonen” falle bort, idet en videre kan anta at lovbrysteren også har begått annen uspesifisert kriminalitet, som også har generert utbytte. Når disse vilkårene er oppfylt, må lovbrysteren gjøre rede for ervervet av alle forbruksgoder han innehar, og bevise at dette med sannsynlighetsovervekt er gjort på lovlig måte. Alt overskytende ut over det han kan sannsynliggjøre lovlig erhverv av, kan inndras. Bestemmelsen er fakultativ, altså en ”kan” – bestemmelse, der tanken bak er at den skal ramme personer som har en kriminell livsstil. En vil derfor se at regelen ikke nødvendigvis blir benyttet, selv om vilkårene etter lovens krav er oppfylt. Dette kan ha sammenheng med at en nødvendigvis heller ikke da er innen målgruppen for hvem bestemmelsen er ment brukt ovenfor etter lovgivers intensjon. Drøfting av anvendelsesområdet er viet noe ekstra plass i oppgaven nedenfor.

3.2 Vilkårene for utvidet inndragning

Forarbeidene sier at bestemmelsen skal ramme personer som har en kriminell livsstil. Hvordan dette skal forstås og defineres, kommer til uttrykk i bestemmelsen. Etter § 34a første ledd første punktum er grunnvilkåret at lovovertrедeren finnes skyldig i ”en straffbar handling”. Det vil si at de subjektive straffbarhetsvilkår må være oppfylt før bestemmelsen kommer til anvendelse. Det er likevel ikke nødvendig at man straffedømmes, kun at man finnes skyldig. Skylden må innbefatte en eller flere forbrytelser som er egnet til å generere betydelig utbytte, og forbrytelse(n) må ha en nærmere bestemt alvorlighetsgrad, eller være en gjentatt straffbar handling. Vi skal se nærmere på disse definisjonene.

3.2.1 Første tilleggsvilkår, betydelig utbytte.

Inndragningsutvalget tar opp dette temaet i sin utredning på s. 105, og nevner kriteriet ”betydelig økonomisk skade” etter strl. § 270 jfr § 271 som noe som ” kan være retningsgivende” for hva som skal regnes som betydelig utbytte, også med domshenvisninger for den tids nivå. Dyrnes skriver på s. 57 om dette, og nevner straffenivået for nærmere nåtid, idet hun referer til Rt 1999 s 1299, som gjaldt grensen mellom simpelt og grovt heleri, og sier det da vil ligge noe over kr 75 000,- Prinsipielt sett er det viktige her å konstatere at en som utgangspunkt kan legge til grunn de grenser som gjelder sonderingene mellom grove bedragerier eller helerier, når en skal vurdere om utbyttet skal regnes for betydelig eller ikke. Odelstingsforslaget sier på side 67 i merknadene til lovforslaget om dette ”...vil det være naturlig å ta utgangspunkt i den grensen som Høyesterett har lagt seg på for at en vinningsforbrytelse skal være grov, jf for eksempel ”betydelig verdi” i straffeloven § 256 om grovt underslag og § 258 om grovt tyveri.”

Ordlyden i § 34a sier ”kan gi betydelig utbytte”, og gjenspeiler noe av kjernen i bestemmelsen. Hadde man kun villet rammet nettopp det som ”har gitt” et utbytte, snakker vi om en konkretisert overtredelse som ”har gitt” utbytte som kunne vært inndratt etter reglene om alminnelig inndragning i § 34. Inndragningsutvalget berører temaet i utredningen, der de på s 104 presiserer at det ikke kreves noe påvist vinning. Odelstingsforslaget følger opp utvalgets forståelse, og lar dette indirekte stå for selvsagt når de på side 35 diskuterer hvilke lovbrudd som bør kvalifisere for bruk av utvidet inndragning. Dyrnes skriver på s 59, eksempelvis om drap og sedelighetsforbrytelser, at der utbytte er lite sannsynlig etter lovbruddets art, faller reglene om utvidet inndragning utenfor, selv om utbytte er påvist. Hvis utbytte er påvist, eksempelvis ved leiedrap, kommer alminnelig inndragning etter § 34 til anvendelse. Tenkelige unntak fra dette kan tenkes, og nevnes i spesielt i Odelstingsforslaget s. 67 om torpedovirksomhet, idet den viser videre til innstillingens s 132, der torpedovirksomhet og bruk av grov tvang nevnes som forbrytelser som er av en slik karakter at de kan være egnet til å betydelig utbytte. Poenget er at det ikke skal sonderes mot en rekke opplistede ”typer lovbrudd”, men dekke hva som ”kan være

egnet” til å skape betydelig utbytte. Trafficing vil kunne være et annet eksempel, som innehar flere forskjellige elementer i seg av det overnevnte, i tillegg til menneskesmugling og hallikvirksomhet. Dyrnes skriver på side 59 at det er den straffbare ”virksomheten”, enten den består i en eller flere handlinger sett under ett, som skal rammes, dersom den etter sin art er egnet til å generere betydelig utbytte.

Det er med andre ord potensialet til å skaffe seg et utbytte som må være betydelig i det konkrete lovbrudd som må vurderes. Et villainnbrudd der kun sølvtøyet tas bort, vil nok ikke rammes av bestemmelsen. Står man derimot ovenfor en organisert virksomhet, der en rekke husstander systematisk blir frastjålet sølvtøyet, vil man raskere kunne nærme seg å oppfylle vilkårene, idet disse enkeltstående handlingene vil måtte kunne ses på under ett.

Forarbeidene kommenterer dette i utredningens s 105, og viser bla til Rt 1965 s 664 der nær sammenheng mellom flere tyverier fikk det enkelte tyveri til å fremstå som grovt tyveri utført med et profesjonelt preg, og videre Rt 1984 s 904 om bedragerier på samme måte. Dog nevnes det der, Rt 1991 s 765, at Høyesterett kom til det motsatte, idet man ikke fant sammenhengen mellom flere tyverier tilstrekkelig til å kunne bli sett under ett som grove.

Videre heter det i utredningens s 106 at overtredelse av bestemmelser, med mål av å skjule et betydelig utbytte, vil kunne rammes ”dersom det i det aktuelle tilfellet er nærliggende å tro at lovbruddet er begått i en slik sammenheng”. Dyrnes regner her opp regnskapsovertredelser og dokumentfalsk som eksempler utført for å skjule andre overtredelser som har gitt betydelig utbytte.

Om narkotikaforbrytelser etter strl § 162, skriver Dyrnes særlig om overtredelser etter 1. ledd. Hun sonderer mellom at prisnivået forskjellige steder i landet kan være avgjørende for om en vil kunne komme inn under begrepet ”betydelig” utbytte, og trekker videre fram utredningens side 133 der nettopp 1. ledd er nevnt som overtredelse som kan rammes, da etter gjentakelsesregelen. Hun mener at det sett i lys av at narkotikaforbrytelser må antas å være i kjerneområdet for bestemmelsen, vil være søkt om tilfeldige prisvariasjoner skal

avgjøre om overtredelse av § 162, 1. ledd skal anses som å kunne være egnet til å generere betydelig utbytte. Hun trekker inn forarbeidene sammen med reelle hensyn som nevnt, og mener dette taler for at overtredelser av § 162, 1. ledd oppfyller lovens krav om å i sin art kunne generere betydelig utbytte.

Sporet til narkotikaovertridelser følges videre i utredningens s 105, om forsøk. Om en finnes skyldig i for eksempel innførsel eller oppbevaring av et betydelig kvantum narkotika, men ikke omsetning, vil vilkåret for utvidet inndragning være oppfylt, selv om ikke salget, omsetningen, har funnet sted, og utbyttet innkassert. En må ut fra dette trekke at en innførsel av narkotika således innbefatter et forsett om å selge stoffet videre, og slik også forsøke ved salg å skaffe seg et betydelig utbytte.

Høyesterett har uttalt seg om dette i Rt 2003, s 897 og sa:

”Derneft må den straffbare handling være av en ”slik art at den kan gi betydelig utbytte”. Det kreves ikke at det påvist utbytte eller vinning i den konkrete saken. Avgjørende er at det er en generell sannsynlighet for betydelig utbytte, med andre ord at de forbrytelser som lovovertrederen er funnet skyldig i, vanligvis gir betydelig utbytte.”

3.2.4 Annet tilleggsvilkår, grov eller gjentatt straffbar handling

Bestemmelsens første ledd bokstav a og b angir de to alternative videre krav som stilles til alvorlighetsgraden av den eller de straffbare handlingen(ene) eller forsøk på slik(e). Kravet til grovhet i bokstav a lempes dersom det er snakk om gjentatt straffbare handlinger eller forsøk på dette, jfr bokstav b.

Bokstav a dekker de tilfeller der man finnes skyldig i en eller flere handlinger som kan medføre fengsel i 6 år eller mer. Det fremkommer av lovteksten at det er lengstestrafen av straffebudet som er avgjørende, ikke den i den enkelte sak utmålte straff, idet lovteksten bruker formuleringen ”kan medføre”. For øvrig er dette diskutert og behandlet både i Utredningen og Odelstingsforslaget, s 37, som en del av den prinsipielle oppbyggelsen av bestemmelsen. Det er her verdt å merke seg, at selv om et forhold skulle bli regnet som

grovt på grunn av størrelsen på den økonomiske skade, som for eksempel et grovt bedrageri, må strafferammen være 6 års fengsel, om bokstav a skal benyttes.

Alternativet dekker også forsøk, selv om strl § 51 bestemmer at forsøk straffes mildere enn fullbyrdet handling. Strafferammen er den samme, og bestemmelsen må forstås som en veiledning til straffeutmålingen i den konkrete sak. Odelstingsforslaget s 68 sier klart at det skal ses bort fra strl § 51, idet den viser til at lovteksten i bokstav a selv inneholder ”eller forsøk på slik handling”

Forhøyelse av strafferammen kommer ikke i betraktning her ved gjentakelse, noe som framkommer direkte av lovteksten i første ledd, siste punktum. Ved konkurrans er det den samlede strafferamme etter § 62 som gjelder.

Bokstav b gjelder gjentatte straffbare handlinger, og som innledningsvis nevnt er kravet til grovhet noe lempet sett i forhold til første bokstav. Det sist begåtte lovbrudd, som ligger til grunn for at en utvidet inndragning ønskes, må ha en strafferamme på fengsel i 2 år eller mer. Det er av samme begrunnelse som gitt ovenfor, også den mulige lengstestraff for det overtrådte straffebud som gjelder. Lovens ordlyd ”minst en straffbar handling” skal tas bokstavelig. Det nytter ikke om en står ovenfor flere forskjellige lovbrudd, som etter bruk av konkurransregelen i strl § 62 samlet utgjør en strafferamme på 2 år eller mer.

Odelstingsforslaget nevner dette på side 37, kort ved å nevne ”Forhøyelse av strafferammen på grunn av konkurrans bør ikke ha betydning her”. Det samme holder forslaget fast i merknadene til lovutkastet på side 68. Videre må man i de siste 5 år før siste handling ble begått ha vært ilagt straff for en handling av en slik art at den kan gi betydelig utbytte. Odelstingsforslaget skriver på s 37 at om reaksjonen på den tidligere handling var straffutmålingsutsettelse eller påtaleunndlatelse, bør dette ikke kunne danne grunnlag for utvidet inndragning etter 2-års regelen: Dette begrunnet med at om en slik reaksjon har vært anvendt, ville overtredelsen ha vært så vidt mild, at det ville virke urimelig at dette skulle danne grunnlag for utvidet inndragning. Dette fastholdes også i kommentarene til lovutkastet i Odelstingsforslaget s 68, der det videre står at forståelsen av

”ilagt” straff, skal være ved forelegg eller dom. Imidlertid er det uvesentlig hvilken straff som er ilagt, eller om den er fullbyrdet eller ikke, men den må altså også ha vært av en slik art at den kan gi betydelig utbytte. 5-årsfristen starter fra ileggelsen av straffen for handlingen, som kan ha vært begått tidligere, jfr. Odelstingsforslaget s 68, som viser til utredningens s 136 om denne fristberegningen.

Også alternativ b inneholder ”eller forsøk på slik handling”, noe som jfr redegjørelsen for dette for pkt a gjelder tilsvarende her

3.2.5 Anvendelsesområdet for utvidet inndragning

Straffelovens § 34a starter med ordlyden ”Utvidet inndragning kan foretas...”, noe som gir uttrykk for at bestemmelsen i motsetning til § 34 etter lovendringen, er fakultativ. ”Kan foretas” gjenspeiler at det vil være tilfeller hvor lovens vilkår etter ordlyden er oppfylt, der bestemmelsen likevel ikke må brukes, etter tolkingen med de øvrige rettskildene. I dette avsnittet er temaet nettopp dette. Når skal utvidet inndragning foretas, og hvem skal bestemme dette? Ut fra det allerede ovenfor skrevne, kan man trekke to sonderinger i forhold til hvem bestemmelsen kan tenkes brukt ovenfor. For det første er det primærgruppen, de med kriminell livsstil, som etter forarbeidene rammes. Videre er det de tilfeller som ikke tilhører primærgruppen, men vilkårene etter lovens ordlyd er oppfylt. Sier lovforarbeidene og rettspraksis noe om dette? Hva med tilfeller der en kan benytte generell inndragning etter § 34, kan en da velge å likevel bruke § 34a, om også vilkårene der foreligger? Kan disse to inndragningsformene kombineres?

3.2.3.1 Hvem vurderer fakultativiteten?

Dyrnes skriver på side 66 at det er opp til rettens skjønn å vurdere om utvidet inndragning bør foretas når vilkårene er tilstede, og i hvilken utstrekning dette eventuelt skal skje. Om rettens kompetanse i forhold til i hvilken utstrekning dette skal skje, kommenterer Odelstingsforslaget dette i kapittel 13 om forholdet mellom påstand og dom, s 49:

”Departementet foreslår etter dette at retten får adgang til å idømme inndragning selv om påtalemyndigheten ikke har lagt ned påstand om det. Departementet er enig med utvalget i at retten bør kunne idømme inndragning ut over påtalemyndighetens påstand.... Vurderer retten å gå ut over inndragelsespåstanden

bør siktede imidlertid få adgang til å uttale seg og få en passende utsettelse hvis retten finner dette ønskelig for forsvaret". Et unntak som er verdt å nevne, er ved utstedigelse av forelegg fra påtalemyndigheten. Ot prp nevner på s 68 følgende: "Inndragning kan idømmes av retten eller ilegges av påtalemyndigheten ved forelegg, jfr straffeprosessloven § 255". Dette får da naturligvis bare rettskraftig virkning i de tilfeller siktede vedtar forelegget.

3.3.3.2 Primærgruppen og andre

Bestemmelsen er i første rekke utformet for å ramme personer med kriminell livsstil. Formålet med bestemmelsen er bla beskrevet i utredningens s 109-110 på en måte som Odelstingsforslaget tiltrådte. Her framkommer at det sentrale med en ny utvidet inndragningsbestemmelse er å gjøre vinningsinndragning til et mer effektivt virkemiddel mot profittmotivert kriminalitet. Det fremheves at retten og påtalemyndigheten må gjøre en aktiv bruk av bestemmelsen. Bestemmelsen må ifølge utvalget også brukes der det ikke er "helt i dagen" at en lovovertreder har bygget opp sin formue eller deler av den gjennom straffbar virksomhet. Utvalget presiserer i denne sammenheng at "Det må mao gjøres en klar endring i tilbakeholdenheten med å etterforske om den straffbare virksomheten har gitt en økonomisk vinning..". Utvalget avslutter bla avsnittet med et eksempel som omhandler kombinasjoner av grove tyverier og overtredelse av alkohollovgivningen slik:

"I mange tilfeller bør det legges stor vekt på om vedkommede dømmes for en eller flere straffbare handlinger. Dersom en person for første gang dømmes for ett grovt tyveri, er det normalt ikke grunn til å undersøke om utvidet inndragning bør anvendes. I slike tilfeller bør det som regel kreves domfellelse for flere grove tyverier, og normalt også gjentakelse. Men dersom en person dømmes for forbrytelse med alkoholloven § 10-1 trede ledd bør det derimot som nevnt nærmest unntaksfritt foretas etterforskning med sikte på utvidet inndragning."

Odelstingsforslaget støtter utvalgets syn og fremlegging, jfr Odelstingsforslaget s 68, der det også skrives:

"Det er primært personer med kriminell livsstil som forslaget tar sikte på å ramme. Utvidet inndragning bør særlig foretas når det – på bakgrunn av det aktuelle lovbruddet sett i sammenheng med utbyttets størrelse, sannsynligheten for stort utbytte og/eller uforklarlige verdier på lovbrysterens hånd – er en velbegrunnet mistanke om at den oppklarte kriminaliteten bare er en del av den kriminaliteten som er begått, og hvor det er rimelig og velbegrunnet å stille krav om at lovbrysterens sannsynliggjør at formuen er lovlig ervervet. "

Med årene som har gått fra lovendringene, skulle en kanskje anta at det forelå en del praksis fra Høyesterett som etter hvert kunne la oss trekke opp grensene og sonderingene mellom primærgruppen med kriminell livsstil, og andre, i de tilfeller der vilkårene etter lovens ordlyd er oppfylt. Høyesterett har som tidligere i innledningen nevnt til sammen tre avgjørelser hvor dommer vedr utvidet inndragning er behandlet. To av disse ses relevant i forhold til de som faller utenom primærgruppen – med kriminell livsstil. Den tredje dom omhandler domfelte som ble funnet å være i kjerneområdet for bestemmelsen. Dette er

Rt 2003 s 1096, der de domfelte bla var dømt til å tåle bla inndragning av rundt 2 millioner kroner, med bakgrunn i befatning med om lag 5 kg heroin, herunder omfattende salg av mindre partier, samt omfattende trygdebedragerier. De domfelte var her et ektepar som i tillegg til narkotikabefatningen, også ble domfelt for gjennom flere år å ha mottatt trygdeytelser urettmessig, idet de bla hadde drevet pizzarestauranter uten å opplyse Trygdeetaten om dette. De hadde bygget opp en formue bestående av leilighet i Norge og Spania, samt innbo med luksuriøst preg. Politirevisor hadde ved forbruksanalyse konstatert et overforbruk i forhold til inntektene de hadde hatt i perioden på langt over 2 millioner kr i en gitt tidsperiode. Høyesterett uttalte i pkt (13) vedr diskusjon om beregninger av formuesoppbyggingen at tilfellet ”må sies å ligge i kjerneområdet for bestemmelsen i § 34a...”.

Den noe mer interessante sondering ligger altså i de som faller utenfor primærgruppen, som i:

Rt 2003 s 897, som gjaldt erhverv av 1927 gram hasjisj, hvor den domfelte i saken ikke ble ansett til å tilhøre primærgruppen. Høyesterett fant det riktig å inndra et pengebeløp som var beslaglagt i forbindelse med pågrepelsen for forbrytelsen han her ble dømt for, idet flertallet mente den skjønnsmessige avveiningen tilsa at utbyttet skulle inndras.

Høyesteretts kjennelse under dissens 4-1 sa:

”Formålet med bestemmelsen om utvidet inndragning i § 34a var særlig å effektivisere tiltakene mot den organiserte kriminaliteten, og det jet har gjengitt fra forarbeidene, viser at domfelte i vår sak neppe kan sies

å tilhøre den primære målgruppen, jf henvisningen til personer med "kriminell livsstil". Selv om A er straffedømt en rekke ganger for vinnings- og narkotikakriminalitet, gjelder disse dommene mindre alvorlige straffbare forhold enn det han nå er dømt for. Ordlyden oppstiller imidlertid ikke skranker for anvendelsen utover de generelle vilkårene, og jeg kan ikke se at forarbeidene gir støtte for at utvidet inndragning utelukkende skal foretas overfor den gruppen som loven i første rekke tar sikte på.

Når jeg er kommet til at inndragning bør foretas, legger jeg en viss vekt på at lagmannsretten har lagt til grunn at de siste domfellelsene "sterkt trekker i retning av at han jevnlig har drevet med omsetning av hasjisj". Dette inngår i begrunnelsen for at A ikke har sannsynliggjort at pengene er ervervet på lovlig måte. Særlig domfellelsen i vår sak viser at han har engasjert seg i straffbar virksomhet med et betydelig økonomisk potensial. Men dertil kommer at inndragningen er begrenset til de pengesedlene som ble beslaglagt i forbindelse med pågripelsen for de straffbare handlinger han nå er domfelt for. Jeg viser til at § 34a annet ledd gir adgang til å inndra "alle formuesgoder som tilhører lovovertrederen". Særlig ordningen med omvendt bevisbyrde tilsier at domstolen ved utøvelsen av skjønnet utviser varsomhet med hensyn til omfanget av inndragningen når man er utenfor den primære målgruppen for utvidet inndragning."

Mindretallet uttalte: "Det er nok så at formuleringene i forarbeidene ikke utelukker at den anvendes også i tilfeller hvor en slik karakteristikk ikke er nærliggende; jeg viser til ordene "primært" og "særlig" i det førstevoterende har sitert fra proposisjonen. En slik ordbruk kan imidlertid langt på vei forklares med at uttrykket "kriminell livsstil" er svært upresist, og disse formuleringene kan derfor etter min mening ikke gi noen vesentlig retningslinje for når bestemmelsen bør anvendes ut over dette..... At bestemmelsen opererer med omvendt bevisbyrde, er etter min mening et tungtveiende argument for at den ikke bør gis anvendelse vesentlig utenfor sitt kjerneområde. Hvis den gis et vidt anvendelsesområde, er det også fare for at flere inndragningssaker enn det lovgiver har forutsatt, blir fremmet etter § 34a, fordi den er bevismessig enklere å håndtere for påtalemyndigheten enn hovedregelen i § 34."

Hvis man skal forsøke å forstå hvordan Høyesterett i denne dommen har tolket forarbeidene, kan en muligens få hjelp av å se på setningsoppbyggingen i uttalelsene fra Odelstingsforslaget s 68. Det skrives at lovverket "primært" skal ramme personer med kriminell livsstil. Om tanken var at det "bare" skulle dekke personer med denne livsstilen, blir det noe rart å bruke ordlyden "primært". Nettopp at er "primært" benyttes i forarbeidene kan tale for at loven også ønskes sekundært benyttet. Ot-forslagets neste setning fortsetter med "Utvidet inndragning bør særlig foretas når det –". Deretter listes det opp forskjellige bakgrunner som må være med i en slik særlig vurdering:

- Lovbruddet sett i sammenheng med utbyttets størrelse
- Sannsynlighet for stort utbytte
- Uforklarlige verdier på lovbrøtters hånd

Om en da skriver hele setningen i forslaget, med disse vurderingstemaene holdt utenfor, og ser bort fra bindestreken som står mellom setningens første del, momentlisten, og til sist setningens annen del:

”Utvidet inndragning bør særlig foretas når det er en velbegrunnet mistanke om at den oppklarte kriminaliteten bare er en del av kriminaliteten som er begått, og hvor det er rimelig og velbegrunnet å stille krav om at lovbrysterer sannsynliggjør at formuen er lovlig erhvervet”.

Spørsmålet kan da bli om denne uttalelsen står som en selvstendig forklaring til hva en ønsker at loven skal ramme, i tillegg til å ramme personer med kriminell livsstil. Alternativet blir om hele setningen peker tilbake på forrige setning, der en uttalte at lovverket primært skal dekke personer med kriminell livsstil, og nettopp være en utdypning til hvordan lovgiver mener begrepet ”personer med kriminell livsstil” skal forstås.

Det at flertallet i Høyesterett fant at utvidet inndragning her skulle finne sted, til tross for at domfelte ikke var i primærgruppen, taler for at uttalelsen må forstås som en sekundær og selvstendig forklaring på hva som ”også” skal rammes.

Mindretallet uttalte at forarbeidene ”ikke utelukker” anvendelse også hvor en ikke står over for noen med kriminell livsstil, men at bruken av ordet ”primært” i første setning, og ”særlig” i andre setnings første del, kan forklares med at uttrykket ”kriminell livsstil” er upresist. Følgelig kan det trekkes at mindretallet mener andre setning og momentene der kun er til veiledning av hva som må forstås med ”kriminell livsstil”. Til avslutning om temaet konkluderes med at formuleringene ikke kan gi noen vesentlig retningslinje for når bestemmelsen skal benyttes, ut over for personer med kriminell livsstil.

Neste Høyesterettsdom som kan fortelle noe om dette er Rt 2004 s 1126:

Spørsmålet her var egentlig et annet, idet domfelte var domfelt for oppbevaring av narkotika, men frifunnet for omsetning tilsvarende et beslaglagt beløp penger, som det ble

påstått utvidet inndragning av. Domfelte hevdet pengene ikke tilhørte ham, og beviskravet for om inndragningsgjenstanden tilhørte lovovertrederen var et av hovedspørsmålene (se pkt 3.6), blant flere andre. Også i denne saken fant Høyesterett at domfelte ikke var i den primære målgruppen for bestemmelsen. Likevel, med henvisning til bla de tre overfor utdratte veiledningspunkter i Ot-forslaget, fant Høyesterett ut at utvidet inndragning kunne finne sted. Også her ble det i vurderingen tillagt at det en ba om utvidet inndragning av, beløp seg til de beslaglagte penger, og ikke hele domfeltes formue som sådan. Avgjørelsen refererer til Rt 2003 s 897 på dette punktet, og poengterte at en ved utvidet inndragning utenfor den primære målgruppen for bestemmelsen må vise skjønnsmessig forsiktighet med hensyn til omfanget av inndragningen.

Jeg vil nedenfor sette opp noen punkter som ut fra disse dommene og forarbeidene ser ut til å være av betydning ved den skjønnsmessige vurderingen av hvor vidt bestemmelsen finnes anvendelig. Ut fra Ot-forslagets ordlyd ”velbegrunnet mistanke om at den oppklarte kriminalitet bare er en del av den kriminaliteten som er begått...” og HRs forståelse av dette, bør punktene kunne systematiseres slik at man sonderer mellom ”åpenbar kriminell livsstil” og ”skjellig eller velbegrunnet mistenkt kriminell livsstil”, eksempelvis slik:

- **Åpenbar kriminell livsstil, eller:**
- **velbegrunnet mistanke til kriminell livsstil,**

gjennom vurdering av:

- **Tidligere lovbrudd**
- **Nytt lovbruddets grovhet, gjennomførelse, evt kombinasjon av flere lovbrudd**
- **Sannsynlighet for stort utbytte**
- **Uforklarlige verdier på lovbrysterens hånd**

Dersom en etter en vurdering av disse punktene kan utlede at det er en velbegrunnet mistanke om at den oppklarte kriminaliteten bare er en del av kriminaliteten som er begått, er en et stykke på vei. (Jeg drøfter ikke bruken av uttrykkene "velbegrunnet" kontra "skjellig"). Til støtte for dette peker jeg særlig på dommens utdrag som følger:

Når jeg er kommet til at inndragning bør foretas, legger jeg en viss vekt på at lagmannsretten har lagt til grunn at de siste domfellelsene **"sterkt trekker i retning av at han jevnlig har drevet md omsetning av hasjisj"** Dette **inngår i begrunnelsen** for at A **ikke har sannsynliggjort** at pengene er **ervert på lovlig måte**

En kan etter min mening her se at en gjennom momentene ovenfor kommer til at lovovertreder kan mistenkes for å ha en kriminell livsstil.

Om tidligere lovbrudd:

Er man tidligere straffet for kriminalitet som har eller kunne gitt betydelig utbytte, og nå tatt på ny for dette, er dette signaler som kan tyde på et fast forbrytersk forsett, ved at en ikke ønsker eller klarer å komme bort fra å tjene penger på ulovlig vis. Tidsaspekt og grovhet er momenter med til vurderingen om hvorvidt livsstilen bør anses som kriminell.

Om lovbruddets grovhet, gjennomførelse, evt kombinasjon av flere:

Det en i realiteten ser etter her, er tegn som tyder på at lovbryteren har gjort annen kriminalitet tidligere, som også kan ha skapt fortjeneste av vesentlig grad. Dyrnes skriver på side 70, at noen lovbrudd i seg selv er en indikator på kriminell livsstil. Dette kan eksempelvis være alvorlighetsgraden, eller måten handlingen er utført på. Eksempelvis vil det fra større narkotika- og alkoholsaker kunne være slik at nettopp størrelsen fordrer inngående planlegging. Dette kan være i form av å ha et distribusjonsapparat klart, gjennom innsikt og kjennskap i miljøer hvor dette er sosialt akseptert, og gjerne utbredt. Å ha dette, kan være et signal om at en har "vært i bransjen før". En person som alltid har levd fjernt fra spritomsetnings- og narkotikamiljøet, uten noen kjennskap til dette, ville

kunne fått store problemer med å ”få butikken til å gå” lønnsomt dersom han en dag plutselig hadde et betydelig kvantum varer han skulle selge unna utillatelig stor risiko for å bli tatt. Forarbeidene i utredningen nevner på side 110 at overtredelse av alkoholloven § 10-1 tredje ledd nærmest unntaksfritt bør føre til etterforskning med tanke på utvidet inndragning.

Måten handlingen er utført på vil også kunne fortelle noe om en innehar kunnskap som kan tyde på at en fra tidligere har høstet erfaring gjennom kriminalitet som ikke er oppklart. Dette kan eksempelvis ved smugling være alt fra transportmetoder, eksempelvis ved å benytte sjeldent kontrollerte ruter, til måten varer blir skjult på i kjøretøyer, til dekkoperasjonen som transporten gjerne bærer preg av å være. Et profesjonelt preg kan tyde på at en har kriminell erfaring skapt gjennom en kriminell livsstil.

Det å ha innlått seg på forhånd store investeringer i kjøp av varene før videresalget kan starte, er gjerne også noe som kan tyde på et fast forbrytersk forsett. Både ved å eksempelvis skaffe midlene til veie, og videre med vilje ”satse” eller investere pengene, med den risiko det kan innebære. Dyrnes skriver på s 70 ”Deltagerne er sjelden personer uten kriminell erfaring. Deres lojalitet ligger hos det kriminelle miljøet, og det er lite trolig at bakmenn tar sjansen på å benytte personer uten ”referanser” ”.

Om sannsynligheten for stort utbytte:

Her kan lovbruddets art fortelle mye om potensialet til å kunne tjene penger. Forbrytelsen må være egnet som grunnlag til videre å kunne oppnå betydelig profitt Ved vurdering av tidligere gjennomførte forbrytelser ved anvendelse av 1 . ledd pkt b, er det tilstrekkelig at den eller de gjennomførte forbrytelser var av en slik art at de kan gi betydelig utbytte. Sannsynlighetsvurderingen må da også være i forhold til arten og egnetheten. Jeg oppfatter forarbeidene, samt bruken av ”kan” i lovetekst som et krav om sannsynlighetsovervekt, som blir å legge til grunn i denne vurderingen. Ot-forslaget formulerer seg slik på side 67 :

”Vilkåret vil være oppfylt hvis gjerningspersonen har hatt et betydelig utbytte av den straffbare handlingen, men dette er ikke et krav. Det kreves heller ikke at vedkommende har en betydelig uforklarlig formue. Det

er tilstrekkelig at det er en generell sannsynlighet for betydelig utbytte; altså at slike forbrytelser vanligvis gir betydelig utbytte”

Slik jeg forstår Ot-forslaget, og også Høyesteretts praksis fra de to ovenfor refererte dommene, taler det for anvendelse av bestemmelsen når politiet som i sakene nevnt vedr noen med ”ikke åpenbar kriminell livsstil”, har beslaglagt kontanter hos lovovertrederen, og den utvidede inndragningen begrenser seg til dette. Man må gjennom vurderingen derimot ha etablert en velbegrunnet mistanke om at slik livsstil foreligger. Det manes til forsiktighet med en generell utvidet inndragning av hele formuen, der det ikke er åpenbar kriminell livsstil, dog likevel slik at bestemmelsen kommer til anvendelse ved velbegrunnet mistanke om slik livsstil, i et slikt begrenset omfang at man tar slikt hensyn når omfanget av inndragelsessummen skal bestemmes. Dommene ovenfor har begrenset dette til kontante pengesummer, beslaglagt hos lovbrøyer ved pågripelsen.

Om uforklarlige verdier på lovbrøyerens hånd

Spørsmålet her er hvorvidt gjerningspersonene disponerer verdier som på grunn av sin uforklarte opprinnelse, kan mistenke ham for å ha en kriminell livsstil. Det er for så vidt ikke noe krav at verdiene er vesentlige. Vesentlighetskravet stilles i første rekke til selve lovbruddets art. En annerledes tolkning vil kunne ført til at eksempelvis kontantbeholdninger, løsøre eller annet, ikke ville kunne danne grunnlag for utvidet inndragning.

Dersom en gjerningsperson innehar verdier som åpenbart ikke har noen lovlig kilde, er dette noe som bør tillegges vekt ved vurderingen om man velbegrunnet kan mistenke ham for å ha en kriminell livsstil. Beviskravene blir omtalt senere.

Utvalget skriver om dette på s 100:

”Påtalemyndigheten makter kanskje bare å bevise at en spritsmugler har smuglet inn et parti brennevin, men ikke at vedkommede har omsatt brennevinet. Det kan også være at påtalemyndigheten kan bevise at et parti (brennevin) er omsatt, samtidig som vedkommedes formue tilsier at det er stor sannsynlighet for at

den ulovlige omsetningen har hatt et langt større omfang. I slike tilfeller er sannsynligheten gjennomgående stor for at hele formuen er ervervet ved straffbar virksomhet,..."

Her er det nettopp størrelsen på formuen i kombinasjon med et lovbrudd som bla kan generere betydelig profitt med mer, som vektlegges, idet utvalget kommer til at det er gjennomgående stor sannsynlighet for at utvidet inndragning skal komme til anvendelse.

Jo større avstanden mellom lovlig dokumentert formue og faktisk formue er, jo mer bør dette kunne vektlegges vurderingen om anvendelse av bestemmelsen.

Andre

Som det fremkommer, burde avsnittsoverskriften vært "Primærgruppen, sekundærgruppen og andre". Det ville kanskje være mer egnet til å skape forvirring, enn om jeg nå kort kommer med et kort underpunkt som tar for seg foretak/selskaper.

Selskaper som helt eller til en viss grad baserer seg på kriminell virksomhet kan ligge menes å ligge innenfor anvendelsesområdet. Utvalget skriver på side 133 at bestemmelsen neppe kan anvendes ut over dette., idet det i utgangspunktet skal ramme kriminell livsstil. Det synes derfor ut som at forarbeidene setter noenlunde likhetstegn mellom kriminell livsstil, og generell kriminell forretningsvirksomhet for selskapers del.

Dyrnes skriver på side 68 at eksempler på dette kan være selskaper som benyttes til hvitevasking, se mitt eksempel i oppgavens innledning, samt selskaper som har fakturabedragerier som mer eller mindre eneste formål.

Fakturabedrageri kan kort forklares med at et selskap, hvis formål eksempelvis kun er å fakturere regninger til et annet firma for tjenester som aldri er utført. Når selskap nr 2 betaler regningene, føres midler ut av selskapet, samtidig som de kan trekke fra utgiftene på mva-regnskapet. Pengene føres deretter eksempelvis tilbake til eieren av selskap nr 2. Han har da unndratt pengene for beskatning, og dessuten fått trukket fra "utgiftene" urettmessig på mva-regnskapet. Besparelsen ligger således dobbelt, både i mindre gevinstbeskatning og i mindre merverdiavgift å betale til staten.

3.4 Omvendt bevisbyrde

Dersom man etter en vurdering av vilkårene etter § 34a 1. og 2. ledd finner at vilkårene for utvidet inndragning er tilstede, kan alle hans formuesgoder inndras, såfremt han ikke sannsynliggjør lovlig erhverv. Strl § 34, 3. ledd gjelder tilsvarende. Dette betyr at inndragningen rettes mot lovovertrederen, med mindre han sannsynliggjør at utbyttet er tilfalt en annen.

En har da en presumpsjon for at alt lovbryteren innehar av formuesgoder er tilkommet ham ved straffbare handlinger, så langt han ikke godtgjør lovlig erhverv. Dette gjelder alle formuesgoder lovbyteren selv erkjenner tilhører ham, samt de formuesgoder retten ellers kan finne bevist tilhører ham. Retten står også fritt til å bestemme inndragning av deler av formuen. Dette var også tilfellet i de to ovenfor refererte dommer, der inndragningen begrenset seg til de pengebeløp som var beslaglagt hos de domfelte. Ot-preposisjonen skriver om dette på side 69:

"Departementet har ikke funnet grunn til å nevne dette uttrykkelig i lovteksten, slik utvalget har gjort. Hovedregelen bør være at retten bruker kompetansen fullt ut"

3.3.1 Lovlig erhverv

Det at lovbyteren selv må godtgjøre lovlig erhverv, kan kalles omvendt bevisbyrde. For at erhvervet skal kunne kalles lovlig må det ikke ha vært gjort ved en kriminell handling, som for eksempel tyveri, bedrageri, eller for eksempel underslag. Dersom en kjøper en gjenstand for lovlige midler, vitende om at den er stjålet, eller evt har vist uaktsomhet rundt kjøpet i så måte, rammes en av heleribestemmelsen i strl § 317, og noe lovlig erhverv blir det ikke. Dersom en kjøper gjenstanden med penger som stammer fra narkotikaomsetning, blir dette å kjøpe den for utbytte av en straffbar handling, og heller ikke lovlig erhverv.

Dyrnes nevner innsidehandel på side 74, ved at lovlige midler går til aksjekjøp, der kjøpet selv er ulovlig ved at en innehar informasjon som avskjærer en fra å ha lov til handelen. I et

slikt tilfelle blir fortjenesten av aksjehandelen erhvervet på ulovlig måte og rammes av inndragningsbestemmelsene, fortrinnsvis § 34. Dyrnes nevner videre at dersom en låner penger og kjøper en gjenstand, for så å betale ned lånet med utbytte av straffbare handlinger, blir gjenstanden selv som ulovlig erhvervet.

Dersom en har skaffet seg et formuesgode gjennom en i utgangspunktet straffbar måte, men ikke kan straffes, eksempelvis på grunn av manglende utvist skyld, er godet fremdeles ikke lovlig erhverv godtgjort. Ot-forslaget nevner på side 69 at utvidet inndragning i slike tilfeller likevel ikke bør foretas. Ot-forslaget fortsetter:

"Forelå det derimot en straff-frihetsgrunn, vil handlingen vanligvis være rettmessig, og inndragning er helt utelukket etter lovforslaget".

3.3.2 Beviskravet til lovbryteren

Utvalget foreslo i utgangspunktet at lovbyrter skulle ha et krav til sannsynlighetsovervekt, men at det i spesielle tilfeller måtte kunne holde med en akseptabel forklaring eller dokumentasjon for lovlig erhverv. Tilfellene ble angitt som eksempelvis der overtrederen hadde anskaffet gjenstanden(e) i utlandet for lang tid tilbake. Likevel, om retten skulle finne sannsynlighetsovervekt for at gjenstanden(e) var finansiert ved straffbar handling, skulle ikke unntaket gjelde.

I Ot-forslaget var departementet langt på vei enig i eksempelet fra utvalget, og mente at lovbyrterens beviskrav burde være lavere enn det som gjelder for påtalemyndigheten. Likevel falt departementet ned på at det av retts tekniske årsaker ville være enklere å gjennomføre et konsekvent krav om sannsynlighetsovervekt. Det ble vist til at bestemmelsen skulle være fakultativ, og at dette åpnet for at retten unngikk urimelige avgjørelser, jfr Ot-forslaget s. 64.

Et eksempel på at Høyesterett benytter seg av denne muligheten i en bevis teknisk vanskelig situasjon, er den tidligere nevnte dom i Rt 2003 s 1096. Her hadde domfelte anket over

utvidet inndragning av bla en rekke gullsmykker til en verdi av ca kr 109 000,-, overskytende fra tvangssalg av leilighet på ca 1,7 mill kr, div persiske tepper, et kontantbeløp samt senger og interiør. Retten har i dommen fastslått at (29) ”A s tilfelle må sies å ligge i kjerneområdet for bestemmelsen i § 34a...” og forkastet anken om inndragning vedr sakens øvrige inndragningspunkter. Om gullsmykkene uttalte Høyesterett:

”(17) Inndragningen gjelder 15 forskjellige gullsmykker eller gullur. I støtteskrivet til anken til Høyesterett er det for de enkelte gjenstandene redegjort for As forklaring om når smykket er mottatt, om det er mottatt som gave, mv. Til dels er opplysningene underbygd av forsvareren med opplysninger fra urmaker- eller gullsmedforretninger. Påtalemyndigheten har ikke prøvd å imøtegå disse opplysningene, som altså er kommet frem etter at lagmannsretten behandlet saken, og bevissituasjonen for Høyesterett er dermed uklar og vanskelig. Som det har fremgått, er straffeloven § 34a en kan-regel, og jeg er kommet til at inndragning av gullgjenstandene etter omstendighetene bør unnlates – uten at jeg tar standpunkt til om lovens vilkår for inndragning her må sies å være oppfylt.”

Lovbryteren må godtgjøre at det er mer enn 50 % sannsynlig at han har ervervet formuesgodet på lovlig måte. Høyesterett har i Rt 2004 s 1126 likelydende lagt vekt på dette i det en uttalte:

”(21) ...Bevisbyrden for lovlig erverv er lagt på lovovertrederen. Det fremgår av lovforarbeidene at det kreves sannsynlighetsovervekt for at ervervet er lovlig, jfr NOU 1996:21 Mer effektiv inndragning av vinning s 107 første spalte og Ot.prp.nr8(1998-99) Om lov om endringer i straffeloven og straffeprosessloven mv (inndragning av utbytte) side 34 annen spalte.”

3.4 Sannsynliggjøring av lovlig erverv

Når en har lagt bevisbyrden lovlig erverv over på lovovertreder, og samtidig fastsatt beviskravet er sannsynlighetsovervekt, fordrer dette aktivitet fra domfelte for å om mulig godtgjøre at han hatt tilgang til lovlige midler. I Ot-forslaget på side 69 nevnes noen vesentlige kilder til informasjon man kan bygge på. Nedenfor listes opp kilder til dokumentasjon som kan søkes benyttet:

Opplysninger fra det offentlige:

Selvangivelsen skal inneholde opplysninger om:

-lønn

- trygder fra offentlige og private ordninger
- stønader, stipend mv.
- gevinster over kr 10 000, fra eks lotteri, salg av løsøre, fast eiendom mv
- arv
- gaver

Andre offentlige register:

- tinglysningsregisteret, om kjøps- og salgsverdi, tidspunkt mv vedr. fast eiendom
- løsøreregisteret, tinglyst pant i løsøre, eks kjøretøyer kjøpt på avbetaling/leaset
- Autosys, register for Vegdirektoratet, vedr. tidspunkt/parter for erverv/salg
- ektepaksregister, tidspunkt og evt andre opplysninger om eierforhold mm

Øvrig dokumentasjon fra andre:

Institusjoner som:

- forsikringsselskaper, om premier, pensjoner mv
- banker
- eiendomsmeglere, vedr kjøp, salg mv av fast eiendom
- arbeidsgivere

Annet, som for eksempel:

- kontraktparter vedr inntektsgivende virksomhet
- kvitteringer fra eks. privat løsøresalg

Ved opplysninger om inntekter som ikke er oppgitt til beskatning, skriver Ot-forslaget,s69:

"Det bør ikke være umulig å bevise lovlig erhverv selv om inntekt ikke er oppgitt til beskatning. Selv om inntekt ikke er oppgitt til beskatning, er det ikke sikkert at den er ulovlig erhvervet"

Dyrnes viser på s 76 til "Lignings ABC" fra Skattedirektoratet, der veiledning om hva som skal innberettes på selvangivelsen kan hentes. Det sonderes der mellom hva som kan oppfattes å være næringsvirksomhet egnet til å gi økonomisk fordel og hobbyvirksomhet. Det sentrale momentet her er iflg Dyrnes om aktiviteten objektivt sett er egnet til å gi overskudd når en ser den over en passende tid, og uttaler:

”Om en skulle komme til at et ikke foreligger skatteplikt, må det likevel kreves dokumentasjon”

Om dette skriver Ot-forslaget s 69 at det ”bør gjennomgående stilles strenge krav før lovlig erverv er sannsynliggjort i slike situasjoner”

Dersom en kommer til at inntekten kan oppfattes å være næringsvirksomhet eller del av dette, evt annen inntekt som representer manglende innrapportering til myndighetene, kan en stå ovenfor eksempelvis svart arbeid eller annen skatteunndragelse, dvs skattesvik.

Også dette må videre forfølges med tanke på god dokumentasjon. Av Rt 2003 s 1096 ser en at politirevisor hadde foretatt en forbruksanalyse som Høyesterett la til grunn. I analysen som konstaterte høyt overforbruk for lovovertrедers familie, hadde man tatt høyde for ”svart” inntekt fra familiens pizzavirksomhet, samt inntekter fra ulovlig trygdemisbruk.

Vitnebevis:

Retten står fritt i bevisvurderingen. Dette vil ofte være vanskelig. Momenter ved vurderingen av vitnebevisenes verdi kan være mange. Det kan nevnes vitnets relasjoner til partene i saken, egne interesser, miljøtilknytning, om vitnet har forklaringsplikt og eller straffeansvar under forklaringen, mv. Vitner kan eksempelvis være ektefelle/samboer, og slik ha sterke økonomiske interesser i saken. Ot-forslaget sier om dette, s 69, at retten bør:

”ved bevisvurderingen være særlig oppmerksom på proforma arrangementer. Formuesgoder som tilsynelatende er lovlig ervervet, kan være utbytte av straffbare handlinger som er hvitvasket”

3.5 Delvis lovlige inntekter

Dersom lovovertreder kan sannsynliggjøre at han har hatt lovlige inntekter, men det fremdeles er stort sprik mellom disse og formuen han besitter, kan han hevde at hans lovlige inntekter har gått til eksempelvis investeringer og sparing, imens de ulovlige

inntekter har gått til livsopphold mv, og at det ut fra dette ikke er grunnlag for å si at hans formue er ulovlig oppbygget, og således ikke er gjenstand for utvidet inndragning.

Lovovertrederen kan ikke vente seg å bli hørt med denne argumentasjonen. Utredningen skriver om dette på s 107:

Et særlig spørsmål oppstår dersom det gjøres "sannsynlig at vedkommede til en viss grad har hatt lovelige inntekter, samtidig som de på langt nær er tilstrekkelig til å forklare vedkommedes formue. Dersom de lovlige inntektene ikke overskrider hva som medgår til normalt forbruk, bør hele formuen regnes å være ervervet ved straffbar virksomhet. Noen forholdsmessig fordeling på lovlig og ulovlig erverv bør ikke finne skje. Da alle skal livnære seg ved lovlig erverv, ville en motsatt løsning i realiteten innebære at vedkommede fikk beholde deler av hva som er tjent ved straffbar virksomhet. En forholdsmessig fordeling bør mao bare skje i den utstrekning lovlig erverv overskrider hva som går med til ordinært forbruk".

Dersom tilfellet er at overtrederens lovlige inntekt er større enn hva som medgår til ordinært forbruk, kan situasjonen stille seg annerledes, og en forholdsmessig vurdering av inndragningsbeløpet kan bli aktuell. Når man skal vurdere lovlig inntekt opp mot kostnadene ved ordinært forbruk, kan SSBs forbruksundersøkelser gi en veiledning om hvilke beløp en skal legge til grunn ved beregningen.

Høyesterett tok stilling til problematikken i Rt 2003 s 1096, der man fant at overtrederens inntekter ikke var mer enn hva som går med til vanlig forbruk:

"(10)A har anført at hun har sannsynliggjort at disse pengene er ervervet på lovlig måte. Hun har vist til at leiligheten i ---gata ble finansiert ved sagget av en annen leilighet, i ...som igjen var finansiert ved lån og tilskudd fra Oslo kommune. Videre har hun vist til at påkostninger og ekstraordinær nedbetaling av lån på leiligheten var finansiert ved salgsutbytte fra en tredje leilighet, i ***gata.

Påtalemyndigheten har anlagt en helt annen betraktningsmåte og har derfor ikke gått nærmere inn på beregningene omkring inntektene av salget av leilighetene. Påtalemyndigheten viser til politirevisers beregning av A-familiens lovlige – eller i hvert fall forklarte – inntekt og familiens forbruk i årene 1997 til 1999, og anfører at det, også etter en stor sikkerhetsmargin, er en uforklart differanse mellom forbruk og inntekt på minst to millioner kroner. Dette gjelder selv om det i beregningen av inntekt er tatt med både de trygdeytelsene som A mottok, men ikke hadde krav på, og "svart" inntekt fra familiens pizzavirksomhet. Etter påtalemyndighetens syn kan lovovertrederen ikke komme utenom inndragning etter § 34a ved å finansiere sitt forbruk med illegale midler, og så bruke midler som er lovlig ervervet, til investering. A

bestrider at § 34a gir adgang til en slik betraktningsmåte, men har for øvrig ikke vesentlige innvendinger mot politirevisors beregninger.

Etter mitt syn er påtalemyndighetens betraktningsmåte godt forenelig med loven. Formuesoppbyggingen kan ikke anses som lovlig når lovlige inntekter ikke er større enn det som går med til forbruk. Jeg viser til utvalgsutredningen som lå til grunn for bestemmelsen i § 34a (...)

(13) I Ot.prp.nr8. (1998-99) er det på side 69 vist til den uttalelsen. Jeg peker på at As tilfelle må sies å ligge i kjerneområdet for bestemmelsen i § 34a, og at bestemmelsen ville miste mye av sin effektivitet hvis man ikke godtok en slik betraktningsmåte som påtalemyndigheten bruker her"

Det finnes til nå ikke Høyesterettspraksis som vurderer tilfellet der de lovlige erhvervede midler er større enn det en vanlig kan regne som normalt forbruk. Jeg ser det som ikke urimelig at den avkastning en delinvestering med lovlige midler skulle gi, i et kjøp av fast eiendom i kombinasjon med ulovlig midler, skulle kunne tilfalle lovovertreder. Å ta et slikt hensyn under beregningen av inndragningens størrelse, kan ses å være i tråd med forarbeidenes intensjon.

Under en beregning av forbruksgjennomsnittet kan spørsmålet om boutgifter hører med under denne summen dukke opp, eller om disse skal kunne regnes som investert i bolig, da særlig i tilfeller der fast eiendom til bolig er ervervet i perioden en antar det ulovlige erverv har funnet sted. Utvalgets bruk av "ordinært forbruk" kan tale for at det kun er forbruket, og ikke en "ordinær investering" i for eksempel bolig det siktes til i forarbeidene.

3.6 Hva kan inndras?

Lovteksten sier at alle formuesgoder som tilhører lovovertrederen kan inndras når bestemmelsen kan benyttes. Det er tidligere i oppgaven skrevet om lovovertrederens bevisbyrde for at et formuesgode han innehar, har kommet han lovlig i hende, med lovlige midler. Han har da et krav om å godtgjøre dette med sannsynlighetsovervekt.

3.6.1 Beviskrav for påtalemyndigheten ved mulig pro forma

Situasjonen kan også være at lovovertrederen benekter at et formuesgode tilhører ham. Her har departementet skrevet at en må være særskilt på vakt mot pro forma overførseler fra lovovertreder til tredjeperson, med hensikt i å unngå utvidet inndragning, idet det kun er det som tilhører lovovertrederen som i utgangspunktet kan inndras. Ot-forslaget s 69:

"... Det gjelder både formuesgoder som lovbyteren erkjenner at han eier, og formuesgoder som retten finner bevist at tilhører lovbyteren, men som pro forma er overført til en annen"

Lovteksten "tilhører overtrederen" sier ikke noe om beviskravet til bevisene for at formuesgodet tilhører lovovertrederen.

I Rt 2004 s 1126 kom Høyesterett til at det på grunn av effektivitetshensyn ikke kunne stilles et høyere beviskrav enn sannsynlighetsovervekt for at inndragningsgjenstanden tilhører lovovertrederen.

Saken gjaldt bla et kontantbeløp som var funnet hjemme hos lovovertrederen som var dømt for oppbevaring av narkotika. Mannen hadde til politiet først forklart at pengene tilhørte ham, men var en del av et lån han hadde tatt. Forklaringen ble siden endret til at pengene var underslått fra sin brors dødsbo. Dødsboet hadde tilskrevet retten og krevet pengene. Overtrederens forsvarer anførte at påtalemyndighetens beviskrav burde ha samme styrke som for konstatering av skyld. Fra dommen refereres:

"(23) Lovteksten sier ikke noe om kravet til bevis, og forarbeidene behandler heller ikke kravet til bevisets styrke på dette punkt. På side 68-69 i proposisjonen uttaler departementet at utvidet inndragning i utgangspunktet kan omfatte alt som tilhører lovbyteren, og at "det gjelder både formuesgoder som lovbyteren erkjenner at han eier, og formuesgoder som retten finner bevist at tilhører lovbyteren, men som proforma er overført til en annen"

(24) Jeg nevner at i Rt 202-91, som gjelder kjæremål over beslag etter straffeprossloven § 203, jf, straffeloven § 34a, har Høyesteretts kjæremålsutvalg uttalt at "det må være en forutsetning for at gjenstander som antas å kunne inndras etter denne bestemmelse, skal kunne beslaglegges, at det er sannsynlighetsovervekt for at gjenstandene tilhører siktede". I Matningsdal/Bratholm, Straffeloven med kommentarer, 2. utgave side 253 punkt 3.4 sies det at dette må gjelde tilsvarende ved inndragning etter § 34a.

(25) Påtalemyndigheten har utvilsomt risikoen for at formuesgodene tilhører lovovertrederen – og spørsmålet er ikke omtvistet – men den skal ikke føre bevis for at vedkommede er skyldig i noen straffbar

handling med tilknytning til formuesgodene som påstås inndratt. Et krav om at det ikke skal foreligge rimelig eller fornuftig til på dette punkt vil innebære at ordningen med utvidet inndragning langt på vei mister sin effektivitet som begrunnet innføringen av den, og jeg kan ikke se at det er grunnlag for å oppstille noe annet krav enn sannsynlighetsovervekt for at tiltalte er eier.”

3.8.2 Formuesgoder hos lovovertræderen

Utvalget skriver på side 134 ” Inndragningen kan omfatte alle formuesgoder domfelte eier på domstidspunktet”. Med dette menes alt som har økonomisk verdi, uten noen minsteramme. Dersom domfelte ikke har noe på sin hånd på domstidspunktet, kan det i motsetning til etter alminnelig inndragning etter § 34, ikke idømmes utvidet inndragning. Et viktig unntak er ved pro forma, der verdien er overdratt ektefelle eller samboer etter nærmere bestemmelser, se pkt 8. Da kan den fastsatte verdi av utbytte inndras som verdiinndragning.

Utleggfrie formuesgoder etter dekningslovens kapittel 2 er ikke unntatt. Retten må foreta en konkret rimelighetsvurdering av hva som skal inndras av slike gjenstander. I Rt. 2003 s 1006 kom Høyesterett til at innbo av kostbar, luksuriøs art ikke ble unntatt inndragning, og viste til at det ikke der var tale om å sikre et eksistensminimum.

3.9 TO INNDRAGNINGSFORMER

Det kan foretas enten gjenstandsinndragning eller verdiinndragning. Hovedregelen er at det i utgangspunktet skal foretas gjenstandsinndragning. I stedet for å inndra en gjenstand, kan retten fastsette en verdi tilsvarende eller delvis det gjenstandsinndragningen ville representert. Dette er særlig aktuelt når man skal benytte tredje led, pkt a, b eller c, etter nærmere vilkår.

Når man etter tredje ledd skal inndra et formuesgode som tilhører ektefelle eller samboer, er det kun verdiinndragning som kan benyttes. Dette fremkommer av lovteksten ”...kan også **verdien** av alle formuesgoder som tilhører lovovertræderens nåværende eller tidligere ektefelle inndras...” Bestemmelsen er kun en beregningsregel for fastsetting av verdien

som skal inndras fra lovbyteren selv. Det er ingen en hjemmel som retter seg mot ektefelle eller samboer. Dette skriver Ot-forslaget om på side 70. Tanken er at når lovbyter idømmes utvidet inndragning, antar en at ektefelles eller samboers formue også stammer fra lovbyters ulovlige erverv, se pkt 3.8.

Et annet tilfelle der en med fordel kan velge verdiinndragning, er ved inndragning av fast eiendom i utlandet. Dersom dommen er på gjenstandsinndragning, må en benytte gjeldende lands domsstol for å gjennomføre fullbyrdingen. Dette kan bli mer komplisert enn det trenger, og verdien kan også tilfalle det aktuelle landet. Dersom en benytter verdiinndragning, kan en gjennomføre dekning enten ved frivillig salg der lovbyter medvirker, eller ved tvangssalg.

3.10 BEREGNING AV UTVIDET INNDRAGNING

Ved beregningen av hvor stor den utvidede inndragningen skal bli for lovovertrederen kan man ta hensyn til ektefellens/samboerens formuesituasjon, ut fra presumpsjonen om at dennes eiendeler og formue også stammer fra lovovertrederens ulovlige utbytte.

Det er viktig å skjønne at dette ikke gjelder for gjenstandsinndragning eller verdiinndragning **hos** ektefellen, men kun ved at dennes formue tas med i oppsummering av et grunnlag for hvor stor formue lovbyter innehar. Når en så fastsetter inndragningen, er denne kun rettet mot domfelte. Dersom domfelte da blir idømt utvidet inndragning til et eks beløp større enn det han faktisk har, på grunn av at også formue hos ektefellen/samboeren har, er lagt til grunn ved fastsettelsen, kan man forsøke sikre dette beløpet ved hefte. Den formue ektefellen selv eier kan da ikke beheftes. En skjønner ut fra dette at det kun er verdiinndragning som er aktuelt i slike tilfeller. Dersom en ønsker gå direkte på ektefelle/samboers formue, kan en vurdere om vilkårene for inndragning mot ektefellen/samboer etter § 37a 2. ledd er tilstede. Dette omhandles ikke her.

Det skilles ikke mellom nåværende, tidligere ektefelle og /eller evt avdød ektefelle som utgangspunkt. Ekteskapslignende forhold rammes også, enten det er av heterofil eller

homofil karakter. Kravet til hva som skal regnes som ekteskapslignende forhold er imidlertid strengere, enn hva man krever i forhold til fritak av vitneplikt etter strpl. § 122. Dette slås fast i Ot-forslaget s 71, hvor det videre henvises til utredningens s 135. Forhold som er registrert som partnerskap etter partnerskapsloven tilfredsstiller kravene til identifikasjon. Dersom det var samboerskap på ervervstidspunktet, som senere ble til ekteskap gjelder dette, selv om samboer-betingelsene da ikke var oppfylt

Også her er beviskravet sannsynlighetsovervekt etter Ot-forslaget side 70. Imidlertid er det noe annerledes vedr. bevistemaet.

Bestemmelsens 3. ledd punkt a, b og c oppstiller unntakene fra det som er sagt foran.

Unntakene er kort:

Pkt a:

-gjenstander ervervet før ekteskapet ble inngått, eller etter det ble oppløst. Det vil si ved død eller skilsmisse. Separasjon er ikke tilstrekkelig iflg utredningen.

Pkt b:

-gjenstander ervervet minst fem år før den straffbare handlingen som gir grunnlaget ut den utvidede inndragningen..

Pkt c:

-gjenstander lovovertrederen sannsynliggjør erverv for på annen måte enn ved de straffbare handlinger han har begått. Dette kan være lovlig erverv eller ved straffbare forhold som ektefellen eller andre må svare for. Det kreves ikke at lovovertrederen sannsynliggjør hvem dette er, iflg Ot-forslaget s. 70.

4 AVSLUTNING

4.1 Oppsummering av hovedfunn

Lovteksten i § 34a synes å være romslig, med et noe spenn for alvorlighetsgraden av den kriminalitet den kan ramme. Definisjonen er rund, og innbyr til en nærmere tolkning ved bruk av forarbeidene. Den rammer mange forskjellige typer av kriminalitet, med et fellestrekk av at den er egnet til å generere betydelig utbytte. Anvendelsesområdet har også et spenn i lovteksten, som fordrer nærmere tolkning gjennom forarbeidene, med hensyn til grovheten, arten og utøverene av kriminelle aktører som kan rammes. Den åpner for bruk i en rekke saker innen kriminalitetsbildet, som narkotikasaker, alkoholsaker, fakturabedragerier, innsidehandel, grove tyverier, grove helerier mv.

Forarbeidene synes å være utfyllende, med godt spenn og bærer preg av å ha blitt arbeidet nøye og lenge med. Vedr. anvendelsesområdet som jeg har sett noe nærmere på, kan det synes som de har skapt noe begrepsforvirring rundt enkelte uttrykk, og jeg tenker da særlig på "kriminell livsstil" som begrep. Intensjonen synes likevel å ligge tydelig i dagen, med gode og konkrete beskrivelser av hva lovgiver ønsker å ramme.

Kriminell livsstil er noe en kan ha på mange nivåer. Rusmisbrukeren, som gjerne i tillegg er en vinningsforbryter og utøver av mindre vinningskriminalitet, bruker daglig betydelige summer på narkotika. Det er ikke uvanlig at en rusmisbruker hver dag må ha 2-4 rusdoser heroin som på gatenivå gjerne koster ca kr 250,- pr stk. Dette koster mellom kr 500 til kr 1000,- pr dag, noe som i uken beløper seg til mellom kr 3500,- til 7000,- pr uke. De er ikke sjelden mottagere av sosial stønad på rundt kr 4000,- pr 14. dag. Ofte må da restfinansieringen av ruskostnadene dekkes av kriminalitet, av ikke ubetydelig omfang totalt sett. Nå er det ikke disse kriminelle lovgiver tenker å ramme. De har som regel ingen formue. Livsstilen deres, med rus som koster mye penger, er dog ofte basert på at de jevnt begår kriminelle handlinger. Man kan snakke om en kriminell livsstil på lavt økonomisk nivå. De bygger ikke opp noen formue.

Likeledes kan man fortsette med andre, som kanskje sitter litt bedre i det, men som i et mellomstort omfang har en livsstil, enten gjennom bruk og salg av narkotika, noe utsvevende liv, kanskje kombinert med en inntekt som ikke rekker til, som også jevnt begår straffbare handlinger for å holde økonomien i gang. Også deres livsstil kan sies å være kriminell. Videre har en de mer sofistikerte og grove kriminelle, som planlegger og gjennomfører lovbrudd som i sin egenart er grove hver for seg, hva kvantum eller omfang kan gjelde, enten det er narkotika, helerivirksomhet, bedragerier, eller annen kriminell virksomhet. De kan gjerne ha en livsstil som er preget av høyt pengeforbruk og luksusgoder. Poenget med framstillingen her er at kriminell livsstil er et begrep som er vidt rekkende.

Organisert kriminalitet er også et begrep forarbeidene benytter. Dette er langt snevrere, og bidrar ikke til den forvirring som "kriminell livsstil" kan gjøre. Etter nytt lovverk har også lovgiver definert begrepet. Organisasjoner, familier, bedrifter med mer kan rammes av begrepet, og det skaper etter mitt skjønn ikke definisjonsproblemer her.

Jeg har i oppgavens pkt 3.2.3 forsøkt sette å opp en momentliste med definerte begreper, samt forsøkt tolke rettskildene som definert i oppgaven, for om mulig forsøke finne begreper som systematisk kanskje kan være litt til hjelp når en skal vurdere anvendelsesområdet for bestemmelsen. Jeg håper at jeg kan ha fått noe til der som kan være til hjelp for forståelsen. Om enn ikke for andre, så for meg selv.

Høyesterettspraksis for området, tre avgjørelser som omhandlet dommer, var noe mindre enn forventet etter de årene som bestemmelsen har vært i bruk. Avgjørelsene var også utelukket knyttet til narkotikabefatning. I forhold til spennet som bestemmelsen synes å ramme, var det noe overraskende at ikke noen avgjørelser fra andre kriminalitetstyper som kan skape betydelig vinning, eksempelvis områdene økonomisk kriminalitet, andre grove vinningsforbrytelser, trafficking mv. Etter min vurdering følger avgjørelsene forarbeidenes intensjoner i resultat og drøftinger på anvendelsesområdet, til tross for min påstand om en enkeltvis begrepsforvirring som forarbeidene kan ha forårsaket.

Der retten ikke har kunnet konstatert kriminell livsstil, har den sagt at lovbrøyteren er utenfor det primære anvendelsesområdet for loven. Man har søkt, funnet og brukt argumentasjon i forarbeidene som gir gode og riktige avgjørelser. Slik jeg har tenkt, kan for eksempel en dissensavgjørelse bero på en anderledes språklig tolkning i en av forarbeidenes noe kompliserte setninger vedr anvendelsesområdet. Jeg har søkt å finne et uttrykk eller en begrepsdefinisjon, der Høyesteretts avgjørelser blir lagt til grunn som en riktig forståelse av forarbeidene.

4.2 Kommentarer og avgrensinger, sterke og svake sider v oppgaven

Oppgaven omhandler utvidet inndragning, med særlig fokus på anvendelsesområdet for bestemmelsen. Den omhandler for eksempel ikke forholdet til Menneskerettighetene og Grunnloven. Dette er svært interessante områder som er behandlet både i litteratur og Høyesterettspraksis. Etterforsknings- og fullbyrdelessstadiet likeså. Oppgaven refererer kun helt kort § 34, imens §§ 35 – 37a-d er utelatt. Videre er det kun sett på HR praksis.

Oppgaven gir således ingen fullstendig redegjørelse for utvidet inndragning, idet mye av det ovenfor nevnte kan behandles spesifikt i forhold til § 34a. Jeg nevner eksempelvis aktuelle områder som etterforskningsskritt og forholdet til Menneskerettighetene.

Oppgaven er i hovedsak skrevet med bakgrunn i lovtekst, lovforarbeidene, Høyesterettspraksis og læreboken ”Inndragning – hva må gjøres” av Anne-Mette Dyrnes. Boken oppfattes som lett lest, grundig og oversiktlig med bred omtale av forarbeider og praksis. Den tar temaene opp i en naturlig rekkefølge. Det ville vært ulurt å forsøke ”finne opp hjulet på nytt” så å si, med en slik fremstilling allerede til stede. Oppgaven følger således bokens tematiske fremstilling.

Oppgaven skal ifølge Universitetet lære studenten å skrive en selvstendig fremstilling av et juridisk eller delvis juridisk emne. Den skal skrives for jurister uten spesiell dybdekunnskap i emnet, og samtidig vise at kandidaten har forstått temaet som presenteres.

Temaet, utvidet inndragning, framstår som svært aktuelt og interessant, ikke minst anvendelsesområdet og rettspraksis rundt dette. Forhåpentligvis kan oppgaven ha truffet riktig på et og annet punkt, og slik gi leseren noe igjen for anvendt tid med lesingen av den.

4.3 Implikasjoner fremover

Som nevnt i innledningen har økonomisk motivert kriminalitet et omfang som gir grunn til mottiltak. Her som på andre områder kan man alltid se etter forbedringspotensiale. Det kan være et mål å få inndragningsbestemmelsene i stadig mer bruk.

Eva Joly og Anne-Mette Dyrnes uttalte seg nylig i Kapital nr 10 for 2005 i en artikkel under navnet ”Veldig enkelt å hvitvaske” s 60 - 63 om økonomisk kriminalitet. Jeg refererer enkelte uttalelser:

Eva Joly: ”Kompetanseheving trengs ikke bare hos politiet, sier Joly. Påtalemyndigheten er minst like viktig. Lovverket er bedre enn anvendelsen av det. Kriminelle har tjent masse penger, blir straffet, men beholder pengene. Verken påtalemyndigheten eller domstolen bruker de instrumentene som finnes. Domstolene trenger ikke påstand fra påtalemyndigheten for å inndra midler. Det kan de gjøre på eget initiativ, Det er en selvstendig plikt for domstolene å gjøre det”.

Dyrnes: ”Blant de viktigste verktøyene er meldeplikten, inndragningsmuligheter og kompetanseøkning hos politiet samt i rettsapparatet. Det er for det første obligatorisk at utbyttet av den kriminelle aktiviteten skal beslaglegges og inndras. Dessuten fikk vi i 1999 en mulighet til under visse omstendigheter å oppnå omvendt bevisbyrde”.

Tidligere politiinspektør og leder for Finans- og Miljøkrimseksjonen ved Oslo politidistrikt uttalte seg i septembernummeret 2005 for bladet ”Politiforum” i et intervju i forbindelse med hennes avgang for å starte jobb i privat næringsliv igjen, under artikkelnavnet ”Ønsker ny spesialdomstol for økonomisk kriminalitet”:

”Det er et provoserende paradoks at det er viktigere for stortingsflertallet å skattlegge den hvite økonomien, enn å ta knekken på den svarte økonomien.... Den illegale økonomien i Norge utgjør i dag nærmere 140 milliarder, og flere saker og anmeldelser blir henlagt på grunn av manglende ressurser i politiet i dag. Samtidig bruker politiet hvert år 250 millioner for å bekjempe økonomisk kriminalitet. ... Svimlende lite og det er noe fundamentalt galt når vi ikke setter flere ressurser inn for å få disse pengene...”

I samme artikkel uttaler førstestatsadvokat Morten Eriksen i Økokrim:

”Politiet må ikke sakke akterut, men følge med i nye utviklingstrekk, kjenne markedet og forstå forskjellen på hvitt, grått og sort. Da må vi ha samme kompetanse som de vi skal etterforske, og helst noe mer. Det har vi ikke i dag”

Uttalelsene kommer fra kompetente personer innen fagfeltet. Det er viktig med en stadig oppdatering av lovverk og kompetanse hos de som skal anvende det. For at lovverket skal kunne håndheves er det også viktig at de som vedtar lovene også bevilger midler som er tilstrekkelige til at de håndheves på en forsvarlig måte slik at den effekt som er tilsiktet oppnås. Ansvar er ikke ensidig. De som arbeider med feltet har også ansvar for at den informasjon de har om rettstilstanden blir gitt til de som skal fatte beslutningene.

Under forarbeidene til lovforslaget om utvidet inndragning, uttalte Straffelovkommisjonen i sin høringsuttalelse, se Ot-forslaget s 30:

”Straffelovkommisjonen mener at en regel om utvidet inndragning ikke bør innføres før gjeldende inndragningsregler i praksis benyttes fullt ut”

Uttalelsen kan kanskje være vel så tidig i dag som den gang.

”Jeg er i det vesentlige og i resultatet enig med førstevoterende”

Oslo, 25. november, om morgenen.

5 LITTERATURLISTE

Litteratur

Dyrnes, Anne Mette Inndragning - Hva må gjøres

Forarbeider:

NOU 1996:21 Mer effektiv inndragning av vinning

Ot prp nr 8 (1998-99) Om lov om endringer i straffeloven og straffeprosessloven mv
(inndragning av utbytte)

Artikler:

Politiforum, nr 9, 2005

Kapital nr 10, 2005

Elektroniske dokumenter:

Sluttrapport fra Joly-prosjektet

http://odin.dep.no/jd/norsk/dok/andre_dok/rapporter/012101-220040/dok-bn.html